O VZNIKU PRÁV MĚSTSKÝCH V NĚMECKU.

Napsal

Dr. Frant. Brdlík.

V PŘEROVĚ.

TISKEM A NÁKLADEM KNIHTISKÁRNY A KAMENOTISKÁRNY SPOLEČENSTVA.

1888.

O VZNIKU PRÁV MĚSTSKÝCH V NĚMECKU.

Napsal

Dr. Frant. Brdlík.

V PŘEROVĚ.

TISKEM A NÁKLADEM KNIHTISKÁRNY A KAMENOTISKÁRNY SPOLEČENSTVA.

1888.

ÚVOD.

Veliký převrat spatřuje se v dějinách národa našeho od počátku 13. století. Spůsobem byl hromadným zakládáním zvláštních samosprávných obcí městských obyvatelstvem z ciziny přistěhovalým.

Počátek učinil v té příčině v Čechách král Přemysl Otakar I. a na Moravě údělný kníže Vladislav Jindřich. Hromadné usazování cizího obyvatelstva v zemích našich bylo pro Přemyslovce velikým podnikem hospodářským a politickým — národu českému bylo ranou nezhojitelnou.

Ve 12. stol. poklesla totiž znamenitě moc knížat českých následkem různic o stolec knížecí (1100 až 1197) a to hlavně dvojím směrem: V době té ohromné jmění knížecí bylo téměř úplně rozebráno a šlechta, která dostala se v držení jeho, vymanila se tak z odvislosti knížecí a počala na sněmech všelikým spůsobem obmezovati moc panovnicí, která až dosud byla téměř neobmezenou (ve smyslu patriarchalním). Těmto dvěma nepříznivým okolnostem hleděli nyní předejíti Přemyslovci hromadným zakládáním měst obyvatelstvem z ciziny přistěhovalým a připoutáním jeho k zájmům panovnickým tak, aby bylo napotom mocnou baštou proti vždy více a více zmahající se moci šlechty.

Podobnou politikou brali se panovníci i v jiných zemích evropských.

Tak jmenovitě zřejmě vyslovuje se v tomto smyslu král francouzský Ludvík IX. (1226—1270) v napomenutí, které krátce před svou smrtí byl napsal pro syna svého Filipa (III.). Praví mezi jiným: „Vůbec

starej se o to, aby tvoji vasallové a poddaní žili v pokoji a po právu, zvláště v milých městech. Zachovej je při jich svobodách, kterými je obdařili tvoji předkové a měj k nim přízeň a lásku, neboť při pohledu na bohatá a mocná města tvá sotva odváží se nepřátelé a protivníci tvoji, jmenovitě baroni, aby tě napadli a se proti tobě provinili".

Pro národ český bylo hromadné zakládání obcí městských obyvatelstvem cizím, jak již praveno, ranou nezhojitelnou. Předně již proto, že jimi uvedena byla druhá národnosť do zemí našich a tudy i spor o užívání jazyka českého a německého ve veřejném životě — osudný to dualismus národnostní pro ostatní věky. Za druhé dálo se zakládání ono s patrnou škodou pro lid domácí. Řemeslo a obchod český stály při sklonku století 12. na znamenitém stupni dokonalosti. K založení samosprávných obcí městských dospělo by bylo domácí obyvatelstvo řemeslné a obchodnické během času samosebou, až by totiž nastaly spořádanější poměry odstraněním nešvarů při správě zemské. Řemeslnictvo a obchodnictvo nejsouc týráno od úřadův župních nabylo by časem svým dostatečného jmění, aby vykoupilo se ponenáhlu ze služebnosti a tak zjednalo si úplné samostatnosti, která jest nezbytnou podmínkou občanské svobody. Tehdejší Přemyslovci byli však odrodilí svému jazyku i národu: což divu, že bylo jim milejší, když o překot do země uváděné obyvatelstvo cizí plnilo jejich pokladnice, než aby musili čekat na pomalý rozvoj průmyslu a obchodu domácího.

Za třetí dálo se uvádění obyvatelstva německého namnoze spůsobem násilným, tak totiž, že obyvatelstvo domácí musilo mu ustoupiti z podhradí a jiných míst ku provozování obchodu a průmyslu zvláště se hodících. Pádný v té příčině poskytuje příklad založení Nového města pod hradem Pražským, při kterém „Přemysl, panovník království českého, syn krále Václava, ve třetím roce svého panování na počátku jara vypudil Čechy z podhradí a usadil tam cizince".

Posléze dlužno uvésti, že přistěhovalé obyvatelstvo do měst nově založených utvořilo stát ve státě, neboť:

1. Bylo vymaněno z právomocnosti úřadníkův župních a postaveno bezprostředně pod vrchní moc královskou. 2. Smělo spravovati se právními obyčeji, jaké panovaly v krajinách, odkud bylo přišlo. Tím samým bylo tedy i vyňato ze zákonodárství zemského. 3. Dostalo rozsáhlých výhod ku provozování obchodu a průmyslu.

Vymanění měst z právomocnosti úřadů župních a z toho plynoucí městské soudnictví bylo nejdůležitější částí svobod městských, které spočívaly na širokém podkladě samosprávy obecní.

Německá práva městská byla tedy přesazena v století 13. do zemí našich. Bude snad zajímat čtenářstvo naše otázka, jakého as jsou práva ta původu, zda vznikla na půdě německé či tam dostala se odjinud, snad ze zaniklé říše západořímské.

O tom celá literatura napsána. Němečtí spisovatelé a i jiní na dva tábory nepřátelské rozdělili se: jedni dědictví římské zastávají, jiní je docela popírají. Úkolem řádků následujících bude pokus pisatelův, seznámiti blíže čtenářstvo naše s otázkou touto.*)

---

*) Prameny, jichž použito: Hegel, Geschichte der Städteverfassung von Italien. II. Arnold, Verfassungsgeschichte der deutschen Freistädte. I. a II. Heusler, Der Ursprung der deutschen Stadtverfassung. Lambert, Die Entwickelung der deutschen Städte-Verfassungen im Mittelalter. Gaupp, Deutsche Stadtrechte des Mittelalters.

O
původu práv městských
v Německu.

První města, která na půdě Německa vznikla, byla původu římského. Nebéřeme tu ovšem ohledu na města keltická, která záhy od přišlých Germanů byla pobořena a zpustošena. Germané nelibovali si v zakládání měst. Bezpečnou nám o tom podává vědomost římský dějepisec Tacitus, když praví: „Že germanští kmenové v žádných městech neobývají, dosti známo jest, ba že ani žádných stavení ve spolek spojených netrpí. Bydlí odděleni jsouce a po různu, jak pramen, jak pole, jak háj, komu se zalíbil."

Co pak se týče měst římských na půdě Německa založených, víme s jistotou[1]), že římska zařízení ve 3. století po Kristu až za Rýn a Dunaj sahala, neboť říše římská obsahovala tehdáž přiléhající území na levé straně Rýnu s hl. městy Mohučem a Kolínem, dále část nyn. jižního Německa mezi Dunajem a Rýnem, pak provincie Rhaetii, Noricum a Pannonii. V tomto zabraném území zakládali Římané dílem opevněná ležení, dílem kupecké osady, z nichž povstal velký počet měst římských. Některá z nich, jako Kolín, požívala italského práva městského (jus italicum). Když pak ve 3. a 4. stol. křesťanství se tu rozšiřovati

[1]) Hegel, 379. a násl.

počalo, stala se mnohá tato města římská sídly biskupskými.

Ale provinciím a městům těmto nebylo popřáno klidného rozvoje: v krvavých bouřích v době stěhování se národův zanikly provincie tyto, města pak v nich z největší části byla pobořena. Tak při počátku 5. stol. zpustošen Strassburk, Mohuč, Vorms a Špýr; v polovici 5. stol. Kolín nepřátely obsazen, Trevír a Mohuč skoro úplně pobořeny. Nejinak bylo i na Dunaji. Namane se nám nyní otázka, v jakém asi stavu nacházela se města tato po stěhování se národův? Staré zprávy o stěhování se národův nám vypravují, že byla města ta úplné rozbořena a obyvatel zbavena. Ale zprávy ty nesmíme bráti do slova, neboť jinak nemohli bychom si vysvětliti, kterak mnohá z měst těch v době potom nejbližší byla opět vystavena, lidupIna, velka, sídla biskupův. Tak jmenovitě zná Řehoř z Toursu Kolín a Strassburk, ovšem pod jiným jménem. Již pak v 6. století vidíme, kterak biskupové pod vládou franskou v Trevíru, Mohuči, Kolíně a Metách zanášejí se opravou rozbořených chrámův. V tom vzhledě víme jistotu. Jinak ale má se to s otázkou, zda uchovala se v nově povstalých městech těch též zařízení římská — svobodné římské obce městské.

Dva v té věci ozývají se hlasové. Jeden praví, že uchovala se zařízení římská v městech těchto a tudy zřízení měst německých není prý pak ničím jiným než pokračováním a dalším vývojem římských osad městských. Druzí jsou náhledu opáčného. Dle nich povstala zřízení měst německých na docela samostatném základě.

Náhledu o trvání římských zařízení v městech německých na Rýnu a Dunaji přidržují se: Savigny, Gemeiner, Gaupp, Stranz, Eichhorn a j. Z těchto hlavně S a v i g n y (Geschichte des römischen Rechtes) vidí v městech řečených hned po jich obnově ordo decurionum, duumviri, scabini, judices, consules atd. Tedy celý aparat soudní a magistrat městský.

G e m e i n e r ve spisu „Über den Ursprung der Stadt Regensburg und aller alten Freistädte“ utvořil

sobě zvláštní náhled[1]), že římští obchodníci s římským vojskem z měst těch neodtáhli, nýbrž zůstali tu na statcích svých otcův, kteří sem přišli již za dob Augustových a Tiberiových, přestáli šťastně nával barbarův a šíření se moci franské. Tato třída obchodnická utvořila pak vedle duchovenstva a šlechty stav třetí, z něhož během doby utvořil se pravý stav měšťanský. Gaupp (Über deutsche Städtegründung, Stadtverfassung und Weichbild im Mittelalter) tvrdí, že instituce římské v městech těch buď se uchovaly, jako v Kolíně, aneb obyvatelstvo římské upadlo tu v poddanství, jako v Strassburce. Stranz (Geschichte des deutschen Adels) praví, že římské obyvatelstvo uchovalo se v městech těch v dekurionech, kteří ze své staré hodnosti aspoň správu jmění obecného, policii a dohled při trzích udrželi, což vykonávala tak zv. rada obecní. Před 12. stoletím nazývali prý se cives, pak dle příkladu měst lombardských consules. Totéž zřízení přešlo i na města, ve kterých stav dekurionův upadl v podruží (familia). Radu obecní měli prý tu v rukou dvorští úředníci. Eichhorn (Über den Ursprung der Städteverfassung in Deutschland) konečně tvrdí, že instituce římské zachovaly se v některých městech založení římského, zvl. v Kolíně a i snad v Řezně a Trevíru pod jménem svobody římské (libertas romana). Ostatní pak města římská, v nichž vždy svobodní obyvatelé se zachovali, teprvé od toho času, kdy immunity rozšířeny byly na celé město, datují své právo městské (Eichhorn právě ono rozšíření immunity nazývá „Weichbildrecht"). Když pak následkem onoho rozšíření immunity svobodní i poddaní obyvatelé byli v jednu obec spojeni, vznikly všude rady městské. Mimo to zachoval prý se ve všech městech založení římského starý ordo decurionum pod jménem domácích společenstev, která vykonávala jisté, veřejné správy a bezpečnosti se týkající úřady, ovšem tím způsobem, že z nich bráni byli dvorští úředníci. Ale Eichhorn šel ještě dále. Poněvač Kolín měl kdysi

[1]) Hegel, 385. a násl. Lambert, 9. a násl.

úplnou svobodu municipalní, odvozuje z toho, že i ona města, která nikdy římskými nebyla, vzala svá práva z tohoto města. Z toho pak vyplývá, že všecka německá města svá zřízení buď bezprostředně z Kolína vzala aneb aspoň je nápodobila.

Opáčného právě náhledu jsou Hegel, Arnold, Maurer, Waitz, Lambert, též Leo a j. Z nich dobře praví Arnold[1]), když obrací se proti náhledu Eichhornovu, že chybují odpůrci v tom, ani, chtějíce objasniti vznik svobod měst německých, nebéřou ohledu na historii měst těchto, a následek toho jest, že v jich náhledech vždy objevuje se výsledek ale nikdy příčina vzniku svobod městských v Německu. Jinakými totiž cestami braly se dějiny říše římské, jinakými říše německé. Říše římská jest spojena s báječným povstáním města Říma, z něhož vzala svůj původ. Jinak u Germanů. Oni sice dospěli již za časů Tacitových ku zřízení obcí venkovských, města ale, jak je v říši římské spatřujeme, nabývají u Germanů teprvé v 11. a 12. století pravé své podstaty: vstupují totiž na dějiště politické se svobodemi svými jakožto zvláštní člen říše. Příčinu, pro kterou města německá tak pozdě počínají vystupovati jako samostatný činitel říšský, jest hledati přirozeně v okolnosti té, že jsou symbolem množící se vzdělanosti. Pokud totiž Germané neměli svých měst, stáli na nižším stupni vzdělanosti než národové starého světa. V tom tedy spočívá jeden důvod odpůrců trvání římských institucí, že nemohou viděti města se svobodami národu (římského) na vysokém stupni vzdělanosti stojícího, když národ sám (Germané) sotva z barbarství počíná se probírati. Mimo to poukazují odpůrci zařízení římských k té okolnosti, že nestává žádných určitých zpráv listinných o trvání jejich v městech těch; v národním právu ripuarských Frankův nečiní se již žádná zmínka o právu římském, ano Římané nazývají se tu cizinci — advena Romanus. Za to ale uchovali se tito v některých městech, na př. v Kolíně; vyskytují se

[1]) Arnold, II. 124.

tu ovšem pod jiným jménem, jako totiž polosvobodní svěřenci krále neb církve. Z okolnosti té pak, že nejstarší německé knihy právní uvádějí Římany v Německu jako podrobené, polosvobodné, dalo by se ovšem souditi na jisté trvání římské kurie a jiných římských zřízení ale ovšem tak, že pozdější vývoj měst v žádném bližším spojení s těmito není a že tyto zbytky římského zřízení přešly ponenáhlu v dvorské právo německé. V tom asi smyslu pojímá věc Hegel[1]. Waitz (Deutsche Verfassungsgeschichte)[2] též popírá, že by zbytek obyvatelstva římského uchoval v úplné platnosti svá dřívější zřízení; připouští toliko, že pouze při soudech, přišlo-li mezi obyvateli k užití práva římského, vznášen byl rozsudek od soukmenovcův. Taktéž Leo (Vorlesungen über die Geschichte des deutschen Volkes und Reiches)[3] připouští, že udrželi se zbytkové obyvatelstva římského v některých městech (v Kolíně a na Dunaji), kteří dle práva římského žili a mnohá římská zřízení městská, zvláště policejní pro sebe uchovali. Maurer (Über die bayerischen Städte unter der römischen und fränkischen Herrschaft)[4] dodává, že ku konci panství franského ztrácejí se tu, v městech římských na Rýně a Dunaji, poslední zbytky této municipalní soustavy a germanské zřízení nastupuje na její místo.

Z hlavních důvodů, ze kterých čerpají přívrženci instituc římských pro svá tvrzení, jest tak zvaná svoboda římská (libertas romana), kterou prý udělila císařovna Adelaida r. 987 městu Selci; rozumělo prý se tím udělení práva tržního se samosprávným, ze středu měšťanstva voleným úřadem policejním, z čehož ovšem vyzírá římský původ městských práv německých. Selc byl královským dvorem (curtis); od císaře Otty I. darován byl s ostatními v Elsassku ležícími statky císařovně Adelaidě, kteráž z královského statku Selce chtěla utvořiti město. Dotyčné

[1]) Hegel, 382.
[2]) Lambert, 55.
[3]) Tamtéž 78.
[4]) Tamtéž 38.

místo ze životopisu řečené císařovny (Vita S. Adelheidis Imperatricis auctore Odilone abbate Cluniacensi) „na místě, které slove Selc, umyslila si Adelaida založiti město se svobodou římskou“ („in loco, qui dicitur Salsa, urbem decrevit fieri sub libertate romana“) jest vyložiti v ten smysl, že císařovna místo Selc osvobodila od práva dvorského, tedy ode všech veřejných břemen, a podřídila obyvatelstvo patronatu kláštera v Selci, jejž byla taktéž tu založila a immunitami, z jakých se těšilo tehdáž i ostatní duchovenstvo, obdařila. Roku 993. udělil Otto III. témuž městu právo mince a trhu, čímž ovšem rozšířil toliko svobodu města Selce, kterou místu Selci udělila císařovna Adelaida.

Libertas romana nás nikterak nezarazí, když si všimneme, kterak týž životopisic od korunování císaře Otty I. říši od tohoto panovníka a jeho nástupcův ovládanou nazývá všude významně říší římskou (romanum imperium); může tedy docela dobře u něho znamenati svoboda římská (libertas romana) tolik co svoboda královská (libertas regia).[1])

Podobně dá se těžko hájiti náhled, že městská rada měst německých jest ordo decurionum; dá se to těžko dokázati nejen ze jména consul, které tu se vyskytuje, ale které přešlo do Němec z Italie v době pozdější, nýbrž i z jiných důvodů, když totiž stopujeme historický vývoj rady městské v Němcích, o čemž ovšem bude zmínka později.

Souhlasíme tedy celkem s Heglem[2]), že hlavní základ zřízení městského v Německu spočívá toliko v germanském zřízení. Přirovnáme-li je k římskému, spatříme tu všeobecnou obdobu, která poskytuje nám toliko zevnější spojitosť. Hlavní obdoba spočívá v tom, že i při jednotlivých městech římských byly zvláštnosti, z nichž municipia, praefektury, kolonie s latinským a italským právem se vytvořily, až konečně během času přešly ve všeobecný ráz římského zřízení městského:

---

[1]) Hegel, 411. 412. Gaupp, 6. 7.
[2]) Hegel, 460.

podobně i při městech německých shledáváme se na počátku jich vývoje s mnohými zvláštnostmi, které nedopouštějí nám řaditi je do jednoho společného rámce.

Během času vidíme, kterak zvláštnosti při nich mizejí a ony ve svém zřízení poskytují všeobecného rázu. Rozdíl mezi zřízením měst římských a německých spočívá pak hlavně v tom, že zvláštní tvary římského práva městského spočívají hlavně na rozličném postavení, v jakém se nacházela podrobená a spojenecká města k Římu, kdežto v Německu spočívaly různé tvary práv městských na různých stavech městských.

Jinak ale jest nám souhlasiti s Arnoldem, že nejisto jest, zda by Němci poměrné tak záhy dospěli k utvoření samosprávných obcí městských, kdyby v té příčině nebyli přišli ve styk s Římany, neb my dosah a vlyv tohoto styku nemůžeme vůbec ani ohraničiti.

Objasnivše takto stanovisko, se kterého hledíme na vznik práv městských v Německu, přistupujeme k věci samé. Pozorujeme tu tři doby:

1. Od vzniku měst německých do privilegií ottonských.
2. Od privilegií ottonských do r. 1074.
3. Od r. 1074 do počátku válek křižáckých.

I. Od vzniku měst německých do privilegií ottonských.

měst německých, která spatřujeme nejprvé na půdě říše německé, jsou ona města římská, o kterých právě jsme se zmínili. Po bouřích, které provázely stěhování se národův, nejsou města tato ovšem ničím jiným než toliko většími opevněnými místy. Města tato rozkvetla daleko rychleji než ostatní města německá, která právě po stěhování se národův počínala se vyskytovati na půdě Německa.

Příčina byla v tom, že města z dob římských zachovala vždy ještě v paměti upomínku na dřívější svou historickou slávu a důležitosť.

Vedle těchto měst vidíme v Německu povstávati města, jimž za základ sloužila zakládání sídel biskupských. Bylo tak hlavně v nitru Německa, neb na jihu a na západě byla sídla biskupská založena ve starých městech římských. Dle kanonického totiž práva měla býti sídla biskupská zakládána v městech již stávajících. Kde jich nebylo, volila se za sídla biskupská taková místa, která byla přístupna ze všech stran příslušníkům dioikese. Do takových míst stěhovalo se obyvatelstvo valem, s ním i obchod a průmysl; za nedlouho bylo místo opevněno: městský život počal tu rychle zkvétati. Jiný podnět k povstání měst německých zavdaly tak zvané královské falce, statky totiž královské, které stály pod bezprostřední mocí krále a které obývány byly velkým počtem královských příslušníků. Královské falce byly pro vznik měst zvláště důležity tehdy, když sloužily zároveň za shromaždiště vojska. Tak

jako do biskupských sídel hrnulo se i sem lidí různých zaměstnání, obchod i průmysl zarazil tu pevné sídlo a královská falc vzala na se povahu města.

Od 9. století počalo opevňování větších míst proti vpádům Normanův a Maďarův; opevněná místa ta stala se pak útočištěm nejen obyvatelstvu před nepřátely ochrany hledajícímu, nýbrž i útulkem svobodníkův, jichž stav na venkově stával se ode dne nesnesitelnějším.

Máme tedy tři hlavní podněty ku povstání měst německých: 1. Zachování místa z doby římské. 2. Založení biskupství. 3. Založení falce královské. Na jeden z těchto podnětů dá se převésti původ všech starých měst německých. Kde byly všecky tyto tři podněty, tam zkvétala města taková nejvíce. Zde vyvinuly se nejdříve městský život, městské právo a městské zřízení. K takovýmto městům naleží Kolín, Mohuč, Vorms, Špýr, Strassburk, Řezno, Augsburk a Trevír; též Basilej, ač město toto nemělo královské falce. Všecka tato města pocházejí z doby římské, při zavedení křesťanství mají biskupy, později nacházíme tu i královské falce. Biskupská města, která z římské doby nepocházela, jsou hlavně Magdeburk, Würzburk, Bamberk, Brémy, Hamburk, Münster, Paderborn, Naumburk a Frisinky. Městům Sv. Havel, Fulda, Hersfeld a Schaffhausen dalo podnět založení klášterů. Z měst, jimž daly královské falce původ, jmenujeme: Goslar, Cáchy, Norimberk, Frankfurt, Ulm, Heilbronn, Friedberk, Wetzlar, Kolmar, Hagenava, Boppard a Oppenheim[1]).

Máme tedy dvojí druh měst: 1. Biskupská. 2. Královská. K těmto dvěma druhům přistupují města panská, která ale vyskytují se teprvé v 11. a při počátku 12. století. Jsou to taková města, která byla založena od knížat světských neb duchovních při jich statcích na místech zvláště k tomu příhodných.

My budeme bráti zřetel toliko ku městům biskupským a sice z té příčiny, poněvadž města biskupská

[1]) Arnold, II. 128 a násl.

jsou vzorem pro všecka ostatní, jak při závěrku naší úvahy se ukáže. Z měst biskupských obírati se budeme hlavně těmi, při nichž s jistotou vývoj práv městských lze stopovati; jsou to tak zvaná města svobodná, k nimž náleží Kolín, Mohuč, Vorms, Špýr, Strassburk, Basilej a Řezno. Při všech těchto městech biskupských nezachovaly se nám v příčině práv městských z dob nejstarších, tedy ze 6. a 7. století, zprávy skoro žádné; na půdu historickou vstupujeme tu teprvé v době Karlovicův.

Poohledneme-li se nyní po vnitřním stavu měst jmenovaných v době této, objeví se nám rozdělena ve tři od sebe různící se obce. Každé totiž z jmenovaných měst obsahovalo v sobě: 1. Nesvobodnou obec královskou. 2. Nesvobodnou obec biskupskou a 3. Svobodnou obec. O existencí prvních dvou obcí shodují se všicci, kdož zkoumáním vývoje zřízení měst německých se zabývají. Svobodnou obec zavrhují ti, kdož přidržují se náhledu, že nejstarší obyvatelstvo měst bylo původně nesvobodné a teprvé během času nabylo svobody občanské. V čele tohoto náhledu stojí Nitzsch (Ministerialität und Bürgerthum im 11. und 12. Jahrh.), jenž tvrdí, že nejstarší obyvatelstvo měst skládalo se z tak zv. ministerialů, censualů a poddaných. Obec svobodnou zastávaji hlavně Maurer, Barthold, Schreckenstein, Hegel, Arnold a Heusler. Arnold praví[1]), že vedle služebných a poddaných příslušníkův biskupských a královských nacházela se v městech biskupských ještě obec svobodná (Altfreie Gemeinde), která ani biskupovi ani falci nebyla podrobena, nýbrž byla toliko závisla od veřejných soudů královských. V Heuslerovi nachází Arnold vřelého zastance. Heusler[2]) mění pouze název „altfreie Gemeinde“ v „Genossenschaft freier Leute“; praví, že zrovna tak, jako svobodné obce vesnické se vyskytovaly, mohly se objeviti v městech též obce svobodných lidí a sice ještě dříve než stávala nějaká obec biskupská. Pro

[1]) Arnold, I. 16.
[2]) Heusler, 91.

existenci takové obce svobodné má Arnold po ruce název „civitas publica“ (obec veřejná), kterýž v listinách 8. a 9. století velmi často se vyskytuje a z níž král příjmy béře. Oproti této obci stojí obec královská (civitas regia) v užším smyslu toho slova, jakožto totiž soukromý majetek krále, kdež obyvatelstvo vyskytuje se v poddanství a závislosti. Z toho následuje, pokračuje opět Heusler, což ovšem bez důkazu samo sebou se rozumí, že tato německá města biskupská tak jako francouzská od počátku vedle falce královské a biskupského dvoru též svobodné obyvatelstvo měla. Rozumí se to samo sebou, ať již civitas publica vykládá se sebe rozmanitějším způsobem, neb když ještě v 8. století v Němcích svobodné obyvatelstvo hlavní základ a počet obyvatelstva tvořilo, bylo by bezdůvodno tvrdili, že právě ve starých městech biskupských žádného obyvatelstva svobodného nebylo.

Heusler tedy uznává svobodnou obce a tvrdí o ní, že jest starší než sama biskupská familie, totiž souhrn obyvatel, kteří pod rozličnými stupni poddanství náleželi k biskupské obci. Heusler ale jde dále, on praví, že právě ze svobodné obce, která původně hlavní část obyvatelstva tvořila, doplňovala se familie biskupská, neb nedá se mysliti, že by biskupský statek celou část města, falc královskou ovšem vyjímaje, již od počátku v sobě zahrnoval, spíše zdá se, že biskup ponenáhlu buď darováním aneb jiným způsobem z příslušníků obce svobodné a jich majetku svou familii a statek buď utvořil neb rozšířil. Bohužel, že nevíme z doby franské o vnitřních poměrech této svobodné obce téměř ničeho; tolik jen se ví, že přináležela pod právomocnosť župana a jeho úřadníkův. Hüllmann (Städtewesen des Mittellalters) roztřiďuje svobodnou obce dle zaměstnání ve tři oddíly: 1. Svobodníci, kteří rolnictvím se zaměstnávali. 2. Svobodníci, kteří vedle rolnictví živili se též řemesly. 3. Svobodní řemeslníci (Burgenses). Přistoupíme nyní k líčení prvních dvou obcí městských, totiž obce biskupské a obce královské. Obě tyto obce stávaly vedle sebe; okolo falce královské a dvoru biskupského nalézala se obydlí lidí slu-

žebných, kteří k jedné neb druhé obci přináleželi. Mezi oběma obcemi nacházelo se již tehdáž prostranné místo (Trh, Platz, Markt), na němž provozoval se svobodně obchod mezi oběma obcemi; později činí se tu zmínka o krámech mastných a pekařských[1]). Jakého původu bylo obyvatelstvo v obcích těchto? Dvojího druhu: služebné a nesvobodné. K služebnému obyvatelstvu náleželi ministerialové[2]) a v obci biskupské též censualové. Ministeriali byli tací služebníci, kteří zastávali nějaký úřad při dvoře pánově aneb mu sloužili jakožto vojíni; za to propůjčováno jim jisté beneficium. Ministerium bylo tedy službou osobní při domě pánově, službou čestnou, která ovšem dle toho vážnosti nabývala, jakého postavení byl pán, jaké moci požíval, a z jakého stavu ministerial pocházel, byl-li totiž šlechtic, svobodník neb nesvobodný. Ministerialové počítají se ku dvoru biskupově neb ku falci královské, ku familii, tvoří nejváženější třídu její, familia militaris, familia honoratior, maiores, meliores familiae. Z té příčiny oddělují se také ministerialové od familie ostatní, nižší (homines servilis conditionis). Největší vážnosti a největších práv požívali ministerialové církevních hodnostářů, neb oni neplatili za služebníky svého pána, arcibiskupa, biskupa nebo opata, nýbrž za služebníky samé církve a svatých církve. Tak na př. nazývali se ministerialové arcibiskupa Kolínského „Praeclarissimi milites beati Petri". Na důležitosť ministerialův pro vývoj zřízení měst německých poukázal nejprvé Nitzsch ve spise již uvedeném.

V podobném postavení jako ministerialové byli v biskupské obci ještě censualové[3]), bývalí to svobodníci, kteří svou osobní svobodou a statkem svým i potomky svými odevzdali se nějakému svatému při kostele neb klášteře v oběť a k potvrzení toho zavázali se odváděti jisté dávky roční (census) za tou příčinou, aby v užší spojení se svatým vešli a jeho ochranou

[1]) Arnold, I. 12.
[2]) Lambert, 139.
[3]) Lambert, 184.

se pojistili. Jiná příčina, pro kterou svobodníci vstupovali ve stav censualův byla ta, že byli k tomu donuceni útisky županův a jich úřadníkův.

Censualové neupadli v úplnou závislosť biskupa, bylyť jim ponechány jich soudy porotní, při kterých při všech občanských a trestních záležitostech, vyjímaje právo hrdelní, které přináleželo veřejné moci županově, předsedal pán familie, biskup sám. Služba censualů nebyla určitě vytčena; působili v městech rozličně, hlavním jejich zaměstnáním bylo rolnictví.

Stávalo se ale často, že i do stavu ministerialův bývali povýšováni, což vedlo pak k obyčeji, že stav ministerialův doplňován censualy.

Hlavním zastancem censualův jest Lambert. Týž spisovatel ale v zásadě popírá Arnoldův náhled o svobodné obci. Dobře tedy Heusler podotýká[1]), že Lambertovi censualové nejsou původně ničím jiným než příslušníky obce svobodné, z níž, jak jsme dříve ukázali, familia biskupská se tvořila a doplňovala.

Vedle služebného obyvatelstva bylo v obci biskupské a v obci královské též obyvatelstvo nesvobodné[2]). Nebylo to obyvatelstvo, které teprvé ze stavu svobodného do poddanství bylo upadlo, nýbrž ono bylo již od prvopočátku nesvobodno. Byli dvojího druhu: Jedni, kteří na statcích pánů v rozličných nejnižších ministerialních službách stáli a tudy pánovi denní službou byli zavázáni. V městech náleželi k nim nesvobodní řemeslníci. Jiní opět, colonové, vzdělávali půdu panskou, byli to tedy poddaní sedláci. Nesvobodní tito obyvatelé měst neměli původně žádných práv, toliko povinnosti. Jistých práv, kterých nelze stopovati, domohli se teprvé během času. Často se totiž stávalo, že byli osvobozeni od daní, kteréhožto práva jen ministeriálové požívali, aneb bývali povýšováni do stavu censualův. Přeměna tato dála se jenom pozvolna. Jakmile totiž při královské falci neb biskupském dvoru povstal trh a tento počali navštěvovati cizí kupci,

---

[1]) Heusler, 90.
[2]) Lambert, 205.

stávalo se ovšem velmi často; že domácí nemohli s nimi závoditi v umělosti výrobků neb v láci, čímž nucen byl pán kupovati lepší věci na trhu a denní práce svých nesvobodníků změniti v roční určité dávky; tak stávali se ponenáhlu z nesvobodníků censualové. Aneb přeměna udála se tak, že pánové povolovali svým nesvobodníkům, aby účastnili se trhů, čímž ovšem musili se vzdáti denní služby a proměniti ji v určité dávky. Vůbec lze za to míti, že městský život, rozkvět obchodu a průmyslu, působil nejvíce na změnu neb na zrušení starých svazků nevolnických.

Vedle obce svobodné, biskupské a královské nacházely se v městech některých též domy a statky šlechticů, kteří v nich žili se svou familií.

Poohledneme-li se po právomocnosti, ku které náležely jednotlivé obce tyto, spatříme hned od počátku vývoje měst německých, že ani v této příčině nebylo tu jednoty. Obec svobodná náležela pod právomocnosť veřejných úředníků, županů a jich zřízenců; obec biskupská spravovala se svými soudy a úředníky, obec královská taktéž. Toliko v důležitějších záležitostech, zvláště v hrdelním právu, zasahovala do této právomocnosti moc županova. Pod bezprostřední právomocí samého krále stála šlechta v městě usedlá, a familie její spravovala se úředníky a soudy šlechtickými podobně jako druhé dvě obce.

Kde hledali sluší příčinu takovéto rozmanitosti právních poměrů? V immunitě[1]).

Immunitou rozumí se právo, kterým statky šlechty, tedy i krále, vyňaty byly z moci veřejných úředníků. Jest to prastaré právo, přesahuje stáří zpráv listinných, a nejstarší listiny mluví o ní jako o známé věci. Podobné nesnadno vznik immunity dokázati, jest nám jej hledati v starogermanské svobobě, dle které germanský šlechtic byl neobmezeným pánem svých lidí a manů, svobodných i nesvobodných, ve svém příbytku i na svém pozemku. Teprvé později, když totiž

[1]) **Heusler, 15. Lambert, 126. Arnold, I. 18 a násl.**

právo toto přenášeno bylo i na duchovenstvo, nabyla immunita povahy záporné, rozumělo se jí totiž vyňatí duchovenstva a jeho příslušníků na statcích duchovních z moci veřejných úřadníkův, což se shrnovalo v povšechnou formuli: „ut nullus judex publicus ingredi andeat". V této podobě vyskytuje se immunita ve zprávách nejstarších. Sestává ze dvou částí. Jednak, jak již praveno, obsahuje vyňatí statků duchovních z veřejných soudů, jednak poskytuje příjmy ze soudního jednání, které by jinak měly připadnouti královskému fisku, těm, kdož immunitu obdrželi. Za doby Meroveovcův neměl župan žádné jednání úřadní na půdě immunitní předsevzíti, bylo mu obrátiti se na pána, aby se obžalovaní k soudu županovu dostavili, odsouzení pokuty zaplatili, dlužníci dluh zapravili a t. p. Župan směl z takovéhoto jednání soudního žádati pouze to, co mu přináleželo za práci, ostatek musil přenechati duchovnímu knížeti k vybírání. Podobně musil si počínati župan, když se jednalo o povinnosti, které měli příslušníci immunity ku králi; v tomto případě bylo však ponecháno pánu immunity, aby dotyčné poplatky sám na svých poddaných vymahal.

Ještě při počátku doby franské hledělo se při immunitě k zásadě „immunitas ab introitu judicum", neb v této době nezasahovala immunita hlouběji na veřejné právo; jejím účelem nebylo v čase tom úplné přenesení veřejné moci na církev, nýbrž byla udělována tak jako za doby Meroveovcův za tou příčinou, aby posvátná místa církevní, s ní tedy i ostatní statky a příslušníci, byla ochráněna před světským hlukem a výstřednostmi, které se dály při vykonávání spravedlnosti. Později počíná nabývati immunita docela jiného rázu. Již totiž za doby Karlovcův počínalo se s dostatek cítiti, kterak úřadníci veřejní čím dále tím více odcizují se prospěchům krále a říše, čímž bývali králové přinucování poddané své před útisky a svévolí županů a jiných úřadníků ochrániti tím spůsobem, že je immunitou postavili pod ochranu církve; činili tak tím ochotněji, poněvadž církev té doby o své příslušníky příkladně se starala.

Město Vorms obdrželo první immunitu od krále Dagoberta. Immunita tato není nám známa; obsah její lze uhodnouti z immunity, kterou, jakožto potvrzení immunity Dagobertovy, udělil témuž městu král Ludvík r. 814. Spočívala v tom, že na statcích krále, šlechty a církve zakázáno bylo veřejným úřadníkům, vykonávati bezprostřední moc soudní. Podobné immunity obdržela v době skoro stejné Kolín, Řezno, Mohuč, Špýr, Strassburk a Basilej.

Až do 9. století, dokud totiž příslušníci církevní záleželi toliko z lidí závislých, poddaných, nebyly účinky immunity patrny. Když ale při sklonku tohoto století a na počátku století desátého svobodníci ve velkém množství v dvorské právo církve přecházeli, jsouce utlačováni od úřadníkův veřejných, vzala na se immunita, jak uslyšíme, ráz úplné jurisdikce. V době této, tedy v polovici a při sklonku devátého století, potkáváme se ještě s jedním úkazem, který na vývoj práv městských velice působil. Od druhé totiž polovice 9. století nepřichází při žádném městě výraz „civitas publica“, to z té příčiny, že biskupové dovedli si získati důchody královské pro sebe, čímž význam ten pozbyl své váhy. Obec svobodná v městech tím ovšem nezanikla, nýbrž doznala pouze té změny, že nyní příslušníci obce té neodváděli poplatky králi nýbrž biskupovi.

Biskupové nespokojili se tím, že dovedli pro sebe získati důchody z obce svobodné, oni dovedli i toho, že během času i královské falce jim se dostaly. Tak na př. r. 790 shořela ve Vormsu falc královská; nebyla potom znovu vystavena, nýbrž celé příslušenství falce přešlo ponenáhlu na biskupství. Ludvík Němec udělil r. 856 biskupovi téhož města právo mince a tak zv. Königsscheffel, t. j. jistou dávku, kterou byli povinni příslušníci obce svobodné králi. Dále potvrdil biskupovi týž král darování cel a všech poplatků soudních, čímž se rozuměly poplatky ony, které příslušníci církve byli povinni odváděti králi. Za krále Arnulfa dostal se v městě tomto poslední ku královské falci náležející zbytek statků a ministerialů církvi.

Takovýmto způsobem přecházelo jmění královské na biskupy. Ve Vormsu spatřujeme to ještě jednou v listině krále Konrada, vydané r. 913, kterou se všecka Arnulfova darování potvrzovala („Arnulfus ad S. Petrum omne praedium suum quod habuit intra et extra Vormatiam unacum servitoribus suis eorumque possessionibus omnique familia utriusque sexus contradidit).

Tak dálo se i v jiných městech; od 10. století není udělování královských důchodů městům biskupským žádnou zvláštností.

Kdežto viděli jsme dříve v městech našich tři obce, svobodnou, nesvobodnou biskupskou a nesvobodnou královskou, vidíme nyní pouze dvě a sice: svobodnou obec, která na župním zřízení podílu béře, a biskupskou, která podléhá biskupskému právu dvorskému. Županovi zbylo pouze právo hrdelní a rozhodování v soudních jednaních, když spor vznikl mezi svobodnými a nesvobodnými obyvateli města. Spory příslušníků biskupských jakož i přestupky práva dvorského náležely k soudům biskupským.

Přirozený následek tohoto dualismu byl ten, že přišlo velmi často ku sporům mezi mocí biskupskou a županovou. Stávalo se tak zvláště při soudních jednáních, neb jednak nebyla právomocnosť obou instancí dosti jasně vytčena, jednak bylo tu obyvatelstvo požívající různého stupně práv.

To bylo též příčinou, pro kterou konečný vývin immunity rychleji se utvářil. Privilegiemi ottonskými přenesena byla totiž veškerá dotyčná moc na biskupy, čímž ovšem záporná povaha immunity vzala na se ráz kladný, stala se právem.

O povaze téchto privilegií a o následcích, které měly na vývoj práv městských, promluvíme v oddílu následujícím.

2. Od privilegií ottonských do r. 1074.

Ottonskými privilegiemi propůjčena byla biskupům v městech biskupských veškerá moc veřejná, která dříve vykonávána byla župany. Od té doby vzalo na se panství biskupské v městech těch povahu panství territorialního, čímž zasazena byla zřízení župnímu citelná rána.

Oprávněna jest nyní otázka, jakými asi pohnůtkami dali se Ottonové vésti, že župním úředníkům svým odňali veškerou moc a vnesli ji na biskupy?

Ottonové učinili tak, aby v biskupech, jež byli nadali právy světskými, našli pevnou oporu proti zmahající se moci šlechty, neb ještě za Ottonův závisela volba biskupův pouze od králů, kdežto županové v době té nesli se k tomu, aby úřad svůj učinili dědičným a neodvislým[1]).

Proti tomuto tvrzení lze namítnouti, že mohla býti nyní moc biskupská v městech i moci královské na újmu. Tomu by zajisté tak bylo, kdyby ottonskými privilegiemi úřad županský byl úplně zrušen a přenesen na úředníky biskupské.

Ottonskými privilegiemi nebyl však úřad županský v městech zrušen, nýbrž stala se jimi pouze ta změna, že biskupové obdrželi řečenými immunitami toliko právo voliti župana, tak že tento stal se nyní úředníkem biskupským[2]). Páska, kterou poután byl župan k říši a ku králi, nebyla ani nyní úplně přetržena. Byl totiž i nyní župan úředníkem královským potud,

---

[1]) Arnold, I. 28—144.
[2]) Heusler, 44.

pokud od krále obdržel právo hrdelní, jímž ovšem biskupové privilegiemi ottonskými nadáni nebyli, příčiloť se to jejich povolání.

Toto postavení župana, kterým stal se jednak biskupským úřadníkem, jednak setrval v hodnosti úřadníka říšského, bylo ovšem jedině ku prospěchu obce svobodné, která by ovšem jinak musila klesnouti v poměr úplné závilosti od biskupa aneb stala by se obětí svévole županovy. V tom tedy spočívají ottonská privilegia, že jimi z jedné strany biskupům panství v městech jejich bylo pojištěno, z druhé strany ale byla moc županův v městech těch zrušena potud, pokud byla prospěchům říše a krále nebezpečna a zachována jen tak dalece, aby též zájmy svobodných obcí byly uchráněny. Nebyla tedy svobodná obec dána v šanc právu dvorskému, spojení její s říší bylo zachováno.

Privilegia ottonská stvrzují nejprvé staré listiny o propůjčení immunity, několik let pak na to propůjčují týmž církevním ústavům královské soudnictví, jakoby tímto propůjčením žádná novota se nestala. Tak ve Vormsu Otto I. roku 965 a Otto II. r. 973 potvrdili biskupu tamějšímu stará privilegia o immunitě. Brzo na to (r. 979) ustanovil Otto II., že nesmí míti nikdo žadné moci v městě mimo biskupa. Jmenovitě měl biskup bez výjimky požívati všech dávek a poplatků ze soudů.

V ostatních městech obdrželi biskupové buď v témž čase neb o něco dříve privilegia podobná. Tak ve Špýru propůjčil vévoda Lothrinský Konrád r. 946 biskupu právo, že směl zloděje lapiti a zavříti; úplné soudnictví bylo propůjčeno témuž biskupství od Otty I. r. 969. Podobné právo obdržel i biskup Strassburský r. 982. Výjimku činila tolika města Basilej a Řezno, která privilegií ottonských účastna se nestala.

Abychom s dostatek mohli oceniti privilegia ottonská, jimiž značný krok učiněn ve vývoji práv městských v Německu, třeba nám poohlednouti se zprvu po vzájemném poměru, který se jeví po vzdání ottonských privilegií mezi biskupy a župany. Až dosud zvali jsme župany jich prvotním názvem — Gaugraf.

Od polovice 10. století vyskytuje se v městech biskupských na místě tohoto názvu název Burggraf. Jedná se nám tedy neprvé o to, zda názvy tyto i co do úřední působnosti jsou totožny. V té příčiné dokázal Gaupp, že původně Burggraf nebyl ničím jiným než pro město a jeho okolí ustanovený Gaugraf; k témuž mínění přistupuje i Arnold. Heusler praví[1]), že ustanovení gaugrafů pro jednotlivá města vyšlo z nutnosti. Když totiž přibývalo v městech některých obyvatelstva velkou měrou, tu bylo město takové i s okolím vyňato ze župy a utvořena z něho zvláštní župa, které v čelo postaven Burggraf, purkrabí.

Bylo tedy staré franské zřízení župni přeneseno i na města.

Purkrabí byl nejvyšším úřadníkem na hradě i v městě a správcem královských ku hradu náležejících důchodů. Jemu podřízeni jsou i ministerialové z hradu a z falce královské. Mimo to byl i nejvyšším pánem svobodné obce městské.

Když pak ponenáhlu úzký kruh immunitní počal se šířiti a za Ottonů pojal v sebe celé město, tu zdálo se, že stal se úřad purkrabský zbytečným ve městech biskupských, poněvadž fojt biskupský mohl po něm převzíti úřad jeho.

Zmínili jsme se již, v jakém postavení v té příčině po vydání ottonských privilegií purkrabí se uchoval; byl jednak úřadníkem biskupským, poněvadž přijímal úřad od biskupa v léno, jednak úřadníkem královským, poněvadž od krále propůjčováno mu právo hrdelní, čímž zůstala i moc nad svobodnou obcí v rukou jeho. Mimo to byl tu i tam správcem královských statků, pokud tyto plynuly ze zachovalých zbytkův bývalé královské falce. Takové dvojaké postavení sluhů svých neradi viděli biskupové a protož již od počátku privilegií ottonských nesla se snaha jejich k tomu, aby moc purkrabskou co nejvíce obmezili. Když na př. město biskupské počalo se zveličovati a okolo města starého nová předměstí vznikla, tu biskupové nad

---

[1]) Tamtéž 52.

těmito všecku právomoc fojtům svým přiřkli, purkrabi docela opomíjíce. Takovými a podobnými případy poklesla v mnohých městech moc purkrabská tak, že i samy rodiny šlechtické, v jichž držení úřad taký byl dědičně, bez boje všelijakého a i bez výkupu úřadu toho se vzdaly. Aneb biskup při vymření rodiny takové úřad purkrabský zadal některému ze svých ministerialů, čímž ovšem stal se pak z úřadu toho pouhý úřad biskupský.

Takové potlačení moci purkrabské nacházíme ve Strassburku, kde, jak později uvidíme, zachoval purkrabí z moci své tak malé zbytky, že z nich ani dost málo nedá se souditi na jeho bývalou působnost. V Kolíně sklesl purkrabí na rychtáře (Schultheiss), tedy na soudce podřízeného. V prvotní své působnosti uchoval se purkrabí v Řezně, což ovšem možno bylo proto, že tu nebyl úřad ten proměněn v léno biskupské, a tak zůstal zde purkrabí říšským a královským úředníkem; nazýval se purkrabím, byl však vlastně županem pro město to. V Magdeburku, Würzburku a v jiných městech zachoval se purkrabí v moci své potud, že byl dosazován v úřad, jejž často dovedl učiniti dědičným od biskupa, s nímž pak po celé 11. a 12. století dělil se o moc v městě. V Mohuči, Vormsu a Špýru splynul úřad purkrabský s fojtským v jeden nejvyšší úřad fojt-purkrabský; držitel úřadu toho byl brán ze stavu šlechtického, obdržel právo hrdelní a vojenské od krále, čímž byl zároveň úředníkem říšským a královským.

Poměr mezi biskupem a purkrabím nebyl však vždy a ve všech městech přátelským; stávalo se totiž často, že purkrabí nechtěli uznávati moci biskupské nad sebou a provozovali jaksi násilnou vládu nad městem. Tak se dálo jmenovitě v Mohuči. Zde vyskytuje se purkrabí od druhé polovice 11. století; držitelem úřadu toho jest jakýsi hrabě Erkenbald, který žije v nepřátelství s biskupem neuznávaje jeho práv. Jindřich III. vyrovnal nepřátelství toto tím způsobem, že hraběti bylo ještě jednou složiti přísahu v ruce biskupovy, načež mu bylo léno na úřad purk-

rabský opět uděleno. Vyskytuje se pod jménem praetor urbis, advocatus ecclesiae, comes moguntinus, comes noster (biskupův). I zde stal se úřad tento v pol. 11. století dědičným v rodině hrabat franských.

Ze zřízení župního přešel netoliko župan pod jménem purkrabího ve zřízení městské, nýbrž celé prvotní zřízení soudní ve městech má základ svůj ve zřízení župním. Tak shledáváme v nejstarším městském zřízení soudním jednoho nejvyššího soudce, který odpovídá gaugrafovi, a jednoho podřízeného soudce, který s centgrafem jest totožný.

Když byla přenesena od králů moc v městech na biskupy, tu i královské soudnictví přešlo na ně, čímž splynuly soudy královské s biskupskými. Vyjimku činí Řezno, kde tak se nestalo. Purkrabí zůstal vrchním soudcem obce svobodné, fojt byl vrchním soudcem biskupské obce dvorské, nižší soudnictví zastával rychtář v obci svobodné, v dvorské pak některý světský duchovní. V ostatních městech, kde bylo soudnictví královské privilegiemi ottonskými na biskupy přeneseno, neudrželi se tito čtyři soudcové vedle sebe, nýbrž skoro všude dvá z nich odpadli, ač tak, že stopy jejich všude jest znáti. Předně odpadl nižši soudce královský a udělal místo dvorskému rychtáři. Rychtář tento zůstal pak ovšem i nyní nižším soudcem, ale pro obce spojené. Někde byl rychtář zapuzen jedním z obou vrchních soudcův, takže tito své staré místo podrželi a vstoupili na místo rychtářské. Tak v Kolíně a Augsburku. V Kolíně stál fojt jakožto rychtář pod purkrabím, v Augsburku purkrabí jako rychtář pod fojtem.

Výjimku tohoto všeobecného rázu činí Strassburk, kde ve právu městském, o němž později se zmíníme, jmenují se úředníky rychtář, purkrabí, správce cel a správce mince; v rukou jejich spočívá vláda nad městem, úřady své přijímají od biskupa.

Popatřme nyní na změny, které se udály po vydání privilegií ottonských v obyvatelstvu jednotlivých měst biskupských. Přirozený následek privilegií těch byl ten, že všecky tři obce z doby prvé spo-

jeny byly v jednu, ač ovšem tak, že i tu svobodná obec zachovala zvláštní své postavení. Obec biskupská a obec královská splynuly úplně. Tak na př. ve Vormsu oproti obci svobodné (concives) zove se spojená familie biskupská „familia S. Petri". K familii biskupské náleželi i nyní příslušníci a svobodní. Nesvobodní tvořili nejnižší třídu familie, byliť zavázáni k podružným službám buď co kolonové na statcích biskupských k městu přináležejících, aneb co řemeslníci, operarii. Řemeslníci byli rozděleni dle zaměstnání na spolky (societas), jimž za náčelníka byl postaven některý příslušník biskupský jakožto minister. Spolky tyto byli zárodkem, jak uslyšíme, pozdějších, pořádkův čili cechův. Nesvobodní kolonové, kteří pracovali na polích, vinicích a zahradách biskupských, měli taktéž svého představeného (minister loci), který podobně jako minister řemeslníků měl nad nimi vedle dohledu jisté nižší soudnictví (rovnání sporů).

Počet příslušníků biskupských rozmnožil se po získaní falce královské a po vydání ottonských privilegií fiskaliny, kteří po bok ministerialům se stavěli, majíce v té příčině přednost před censualy.

Fiskalini byli původně sluhy fiska a co tací náleželi ku falci královské. Když přešla falc královská v ruce biskupovy, neklesli fiskalini v nesvobodné, nýbrž vstoupili do řad příslušníků biskupských, jsouce povinni toliko ku službám dvorským a vojenským. Biskup mohl fiskalinův užiti pouze k službám komorníkův, číšníkův, maršálkův aneb ministerialův vůbec; ze služeb těchto tak jako ze služby vojenské mohli se vykoupiti. I oni tvořili spolky a mohli též, jak pověděno, státi se ministerialy. Kastovnictví mezi příslušníky biskupskými nebylo tedy ani nyní. Před fiskaliny měli ministerialové pouze tu přednost, že tvořili nejvznešenější třídu familie biskupské; dělili se jako dříve na úřadníky (ministri) a na vojenskou družinu biskupskou (milites).

Vedle příslušníků a nesvobodníků biskupských nacházíme tu, jak praveno, též svobodnou obec, jejíž údové slovou concives.

Naskytá se nám tedy otázka, jakých osudův zažila svobodná obec v době této?

Osudy obce svobodné souvisejí úzce s osudy, s kterými se potkala moc purkrabská v jednotlivých městech biskupských. V Řezně, kde, jak víme, biskupové nenabyli za Ottonův takových privilegií jako v jiných městech biskupských, uchovala se obec svobodná před vlivem moci biskupské a stála jak dříve pod bezprostřední mocí purkrabího, jenž taktéž byl úplně nezávislým od biskupa. V ostatních pak městech, kde privilegiemi ottonskými dostala se veškerá moc do rukou biskupův, uchovala se obec svobodná buď se stálým a samostatným zastoupením aneb dostala se v částečnou závislost od moci biskupské. Samostatnost úplnou zachovala svobodná obec toliko v Kolíně. Zde již z doby první udržela se stará svobodná obec se svými porotními soudy a porotci, kteří záležitosti městské od pradávna měli ve svých rukou. Nejváženější totiž rody svobodné obce obsadily stolice porotní a ostatní důležitější úřady městské, utvořivše tak během času patriciat, který oproti vzmahající se moci biskupské skupil se v cech bohatých (Richerzechheit) a tak až do 13. století odolal útokům se strany biskupovy. Tvořily tedy v Kolíně základní tvar ústavy vládnoucí sbory porotcův pod předsednictvím dvorských, biskupských úředníkův, kteří byli výkonnými orgány v té příčině; vedle toho tvořila se ponenáhlu z obce biskupské obec měšťanská, která ovšem v době naší málo síly jeví. Teprvé v polovici 13. století prorazila hráze, které jí patricijové při účastnění se v záležitostech obecních v cestu kladli a utvořila ze svého středu radu obecní, s níž nová doba nastává ve zřízení městském.

V ostatních městech dostala se obec svobodná privilegiemi ottonskými pod částečné podružství tím způsobem, že soudy obce svobodné splynuly se soudy biskupskými; mimo to byla povinna jistými poplatky biskupovi. Vyskytují pak se tu, tak jako v Kolíně, příslušníci obce svobodné v listinách 11. století pod jménem cives, burgenses, urbani, civitatenses. V listi-

nách těchto přicházejí jména jejich vždy po ministerialech, s nimiž při soudech městských zasedají.

Nejvíce na samostatnosti své ztratila obec svobodná ve Strassburku, o čemž máme určitých zpráv v nejstarším právu města tohoto, které pochází z druhé polovice 11. století. Zde jak jinde starali se biskupové o to, by město i se svobodným obyvatelstvem dostalo se úplně pod jich právomoc, aby přivedeno bylo pod dvorské právo biskupské.

V Kolíně minula se snaha podobná účinkem. V ostatních městech byl by se úmysl biskupův zajisté podařil, neb první krok k tomu cíli, aby totiž z úřadu purkrabského učinili úřad na cele biskupský, zdařil se na mnoha místech.

Svobodná obec unikla tomuto nebezpečí předně proto, že sesilovala se neustále přistěhovalci z venkova, a pak že politické události působily směrem opáčným. V době, ve které jednáme, množilo se totiž valem obyvatalstvo městské přistěhovalci z venkova, svobodníky to, kterým město sloužilo za útočiště před zmahajícími se útisky veřejných úředníků. Přistěhovalci tito vstoupili do obce svobodné, při čemž tím samým podrobili se povinnostem, jakými byla obec svobodná v těch kterých městech zavázána biskupovi.

Jinak byli to časové Jindřicha IV., kdy poprvé naskytla se příležitost příslušníkům obce svobodné, aby biskupům dali znáti, že dosud se cítí býti členem říše a nikoli pouhým majetkem biskupským. Byla to doba, kdy města biskupská poprvé octla se na jevišti politickém jakožto zvláštní člen říše.

K rozkvětu měst německých byla zvláště příhodna doba prvních kralů franských, za nichž poprvé dostalo se obchodu německému svobodného rozvoje. Jest to zvláštním úkazem při vývoji práv městských v Německu, že první privilegia městská týkala se hlavně obchodu. Tak na př. potvrdil císař Konrad II. r. 1024 kupcům magdeburským svobodu cel v celé říši vyjímaje Kolín, Mohuč a Bardewik. Roku 1038 propůjčil kupcům města Kvedlinburku taže práva,

jichž požívali kupci magdeburští a goslarští. Mohuč, Kolín, Magdeburk, Goslar, Dortmund a Bardevik byla toho času hlavním sídlem obchodním.

Jestliže obchod po válkách křižáckých dosáhl takové výše, sluší první počátky toho klásti již do počátku 11. století.

Pravými zakladateli měst německých byli císařové z domu salského, kterým zásluha ta přísluší ne proto, že snad dle jistého pořádku nová města zakládali, ale že v městech již stávajících postarali se o zajištěni a spořádání právních poměrů. Jindřich I. byl prvním z králův německých, který se postaral o obranu země: týž účel měla i pozdější města. Pověst národní přenesla pak obé na Jindřicha I. a nazvala jej zakladatelem měst.

Zbývá nám ještě, abychom vyšetřili, zda v době od privilegií ottonských do prvního samostatného vystoupení měst na poli politickém učiněn byl nějaký krok ku předu v příčině vývoje práv městských. Jest nám přisvědčiti. V době této dostala se sice města pod nadvládu biskupskou a tudy ztratila hlavně obec svobodná na samostatnosti své, ale to nebylo ku škodě stavu městskému, neboť jsme viděli, že samostatnost obce svobodné vzala na se pouze podobu mírného práva dvorského, při čemž ale měla obec svobodná tu výhodu, že účastnila se činně s ministerialy všech oborů správy městské, hlavně soudnictví. Následek toho byl, že služební a poddaní živlové městští stýkali se se živlem svobodným, čímž vzbuzena v nich touha po dosažení podobné samostatnosti. Proto souhlasíme s Eichhornem, který za počátek zřízení městského či svobod městských pokládá rozšíření církevních immunit na celá města, kteréž rozšíření zove „Weichbildrecht“. Gaupp jde ale ještě dále, když praví, že „Weichbildrecht“ jest tolik co „Stadtrecht“, neb prý vzmahání se bohatství ve všech městech bylo příčinou, že počínaje od 10. století udělována byla městům mnohá práva a privilegia. S tím ale souhlasiti nemůžeme, ponévač teprvé v 11. století potkáváme se s prvními privilegiemi od Konrada II. vydanými,

a první práva městská v témž století vydaná mají ráz dvorských nařízení.

O privilegiích Konrada II. již jsme se zmínili.

Z práv městských sahá původem svým do 11. století jediné právo strassburské, chceme-li spustiti s očí právo vormské, které r. 1024 na rozkaz arcibiskupa Burgharda bylo zhotoveno. Obsahuje ustanovení, která se týkají všech odvětví práva dvorského, jež opět pojednává o všech stavech městských, které jsou mu podrobeny. Právo to má ráz pouhého nařízení dvorského a proto také nazývá se pravým jménem „Wormser Dienstrecht."

Pojednáme tedy šířeji toliko o právu strassburském jednak z té příčiny, abychom seznali, v jakém postavení byla města biskupská, kde nejvíce panství biskupské proměnilo se v territorialní, kde svobodná obec nejvíce pozbyla na své samostatnosti, jednak proto, abychom z práva strassburského mohli odvoditi pro jiná města v příčině práv městských to, o čem se nám z toho času nezachovala žádná listinná památka.

Právo strassburské[1]) sahá původem svým do druhé polovice 11. století. Zřízení městské má ráz monarchický tak jako v ostatních městech. Veškerá moc nad městem spočívá v rukou krále, biskupa a těch, kdož ji od těchto obdrželi. Biskup nachází se udělenými mu privilegiemi v držení všech práv nad městem. Hlavní privilegium pochází od císaře Otty II., který r. 982 biskupu Archimbaldovi, odvolávaje se na dřívější privilegia, udělil právo fojtské čili hrabské nad městem. Vedle toho jest biskup majitelem velkých pozemkův a pánem četných ministerialů církve a prostých nesvobodníků; ano i všichni burgenses (obec svobodná) nacházejí se v jistém poměru služebném.

Pět vrchních dvorských úřadníků: vice dominus, maršálek, truchses, čísník a komoří stojí v čele služebníků biskupových. Dvacet čtyři poslové z rodu kupeckého jsou povinni ku službě poslů v celém okresu

---

[1]) Gaupp, 36—48.

biskupském, každý z nich třikrát do roka na útraty biskupovy. Při slavnostech zaujímají tito poslové zvláštní čestná místa blíže biskupa, aby obyvatelstvu v lepší známost přišli. Jest to tedy jakási aristokratie městská. Vyjímaje mincíře a rozličné řemeslníky, kteří zavázáni jsou ku zvláštním povinnostem, jest všem jednotlivým občanům pracovati pět dní do roka „in dominico opere“.

Zvláštní jednotlivé povinnosti řemeslníků ukazují jasně na patriarchalní poměr, v kterém se v té době města německá nacházela. Tak na př. mělo 12 kožešníků tolik kožichů pro biskupa zhotoviti do roka, mnoho-li jich biskup potřeboval, ovšem na jeho útraty; kovářům bylo dodati biskupovi určitý počet podkov i se hřebíky, jestliže biskup vydal se na cestu k císařskému vojsku neb ku císařskému dvoru. Jiné takovéto zvláštní povinnosti vztahovaly se na vzdělávání polí biskupských, mlácení obilí a t. p.

V čele správy městské, která privilegiemi královskými svěřena byla biskupovi, stál biskupský fojt, jehož úřad odpovídal úplně bývalému županovi. Fojta dosazoval biskup, při čemž vázán byl radou a svolením kanovníkův, ministerialů a měšťanů. (Zní pak článek o volbě fojta následovně: § 43. Mortuo vero Advocato, vel vacante advocatia quocunque modo, Episcopus nullum advocatum ponere debet sine electione et consensu canonicorům, ministerialium et burgensium).[1]

Z toho viděti zároveň, že ve Strassburce dědičnosti fojtského úřadu biskupové zabránili. Právo hrdelní obdržel fojt od císaře samého. Soud fojtský měl vždy míti sídlo v biskupském paláci.

Vedle fojta spočívala správa městská v rukou 4 podřízených úřadníkův, jež biskup jmenoval. Byli to: rychtář (Schultheiss), purkrabí, celník a mincmistr. Všichni měli náležeti ku familii biskupské. Právomocnost jejich byla následující:

Rychtář, jenž též zove se causidicus, rozsuzuje všechny měšťany v příčině zlodějství, výtržností a

---

[1]) Tamtéž, 59.

dluhů; z pravidla i všecky cizince, kteří z biskupství do města přijdou. Vyňata jest ze soudu jeho familie biskupská. Rychtář přibírá si k ruce dva soudce, jichž právo však obmezeno jest pouze na dlužníky. Rychtář a pomocníci jeho odbývají soudy na trhu u sv. Martina.

Purkrabí zachoval z prvotní své moci toliko policejní dohled a správu nad městem. V oboru této své právomocnosti směl držeti soud purkrabský, jenž sídlo své měl v biskupském paláci. Purkrabí dosazuje představené spolkům řemeslnickým, soudí přestupky při provozování řemesel sběhlé, má na starosti, by zdi a příkopy městské nebyly poškozeny, by ulice stavbami nebyly zúžovány. Ve Starém městě má mosty stavěti a o dobrý jich stav dbáti. Povoluje též stavění mlýnů. V odměnu dostává jisté pokuty peněžní a cla z určitých předmětův tržních.

Celník (Telonearius) má všechny míry, jichž se v městě při provozování obchodu a řemesel užívá, označiti žhavým železem; v Novém městě má na starosti stavění mostů a dohled nad nimi. V odměnu dostává se mu různých požitkův z cel.

Mincmistr (Magister monetae) má především toho dbáti, aby nikdo nepoužíval zapovězených mincí; drží soud nad penězokazi v městě i celém okršku biskupském. Jemu podřízeni jsou mincíři, kteří taktéž náležejí ku familii biskupské a zvláštní spolek tvoří.

Kdo chce práva mincířského nabyti, tomu jest biskupovi, mincmistrovi a mincířům jistou částku peněz zaplatiti. Všecky váhy, které jsou v oběhu, má právo mincmistr prohlížeti a za pravé uznati.

O nějakém sboru porotcův aneb konsulův nečiní se v právu strassburském žádné zmínky.

Právo strassburské, jak jsme je právě u výtahu seznali, činí na nás patrně dojem mírného práva dvorského. Vidíme v něm výsledky, ku kterým dospěli v městech biskupové, kde se jim podařilo potlačiti moc purkrabskou a vnésti ji na úřadníka podřízeného. Přirozený následek toho byl, že i obec svobodná

upadla v jistý poměr služebný. Poměr tento nebyl však pokořující. Pozůstával toliko z povinnosti, sloužiti biskupovi pět dní do roka a propůjčiti se k čestné službě poslů biskupských. Jinak ale vidíme, že s povinnostmi těmi spojovalo se i dosti důležité právo, působiti totiž na volbu nejvyššího úřadníka městského. V takovém tedy postavení byla obec svobodná v městě, kde biskupové největší moci dosáhli.

V právu strassburském vidíme ale ještě jiný úkaz, který jasné nám dává svědectví, jak dalece práva měst německých pokročila. Řemeslnictvo totiž, jež druhdy čítalo se ku třídě nesvobodné, vidíme tu ve stavu, který s dostatek poukazuje k tomu, jak blahodárně k odstranění nevolnictví a poroby působil rozkvět měst. Řemeslnictvo přestalo sloužiti denně svému pánu, závislost jeho závisela pouze v tom, že náleželo pod právomocnost úřadníků biskupských a bylo povinno k jistým pracem a dávkám. Nad to mohlo starati se, aby nabytím zámožnosti dospělo k úplné svobodě.

Různilo se tedy zřízení města Strassburku v době této pouze v tom od některých měst německých, že na správu městskou neměla obec svobodná skoro žádného vlivu.

Takový byl právní stav měst německých před rokem 1074. V roce tomto vstupují města německá poprvé jakožto zvláštní člen říše na poli politickém; následek vystoupení tohoto objeví se nám v radě městské, která jest prvním zjevem na poli samosprávy městské.

3. Od r. 1074 do počátku válek křižáckých.

Blahodárně působilo mírumilovné ale zároveň mocné panování prvních dvou panovníků salických, Konrada II. a Jindřicha III., na blahobyt a rozkvět měst německých. Pak nastali bouřliví časové Jindřicha IV., který v urputný boj se pustil s církví [1]. Kdežto dříve v politických věcech nepříčila se města vůli svých biskupů, postavila se nyní zřejmě na stranu královskou, odhodlána jsouce hájiti zájmy královské i proti vůli svých bezprostředných panův.

Dříve ovšem nebylo příčiny k odporu proti biskupům, byliť tito toliko nástrojem královským, aby města chránili a světské šlechtě činili protiváhu. Tak i fojtství bylo toliko úřadem od krále na biskupy přeneseným; obec svobodná nebyla skrácena ve svých právech, neb vždy sebevědomě měla za to, že jejím pravým pánem jest toliko král.

Jakmile tedy biskupové od krále odpadli, procitlo najednou v městech silné vědomí příslušnosti ku králi a říši, anoť hrozilo i nebezpečí, že královská práva ve městech v bouři proti králi promění se úplně v práva biskupská a stav svobodných upadne v poddanství. Když tedy r. 1073 propuklo povstání šlechty a duchovenstva proti Jindřichu IV., byl Vorms mezi prvními městy, která se pro krále svého prohlásila; biskup musil utéci z města a král byl v něm skvěle uvítán. Za tento projev věrnosti v kritickém okamžiku prokázal se již r. 1074 Jindřich IV. městu vděčným tím, že vydal privilegium, dle něhož měšťané vormští byli

[1]) Arnold, I. 147—187.

osvobozeni od královských cel ve Frankfurtě, Boppardu, Hammersteině, Dortmundu, Goslaru a Angrách.

Příkladu měšťanů vormských následoval i Kolín. Zde podobalo se prohlášení pro krále pravému vzbouření proti arcibiskupovi, který v největší tísni spasil se útěkem; za nedlouho ale vrátil se s brannou mocí do města a přísně potrestal vzbouřence.

Duch odboje proti panství biskupskému v městech ostatních nedal se ale tímto nezdarem odstrašiti; v brzku následovala příkladu Vormských a Kolínských všecka ostatní města biskupská.

Byla to zvláštní doba, kdy města německá objevila se jakožto třetí moc v říši vedle císaře a šlechty. Doba, o které praví současník, že měla dvojaké papeže, dvojaké biskupy, dvojaké krále, dvojaké vojvody.

Nastává nám otázka, jak dalece dovedlo vykořistiti doby této měšťanstvo ve svůj prospěch? Hlavní úkaz v té příčině jest ten, že od r. 1074 počínají se nám objevovati v městech biskupských patrné známky městské rady, která pak stala se uhelným kamenem samosprávy městské.

Počátky vzniku rady městské nedají se ovšem ve všech městech najednou pozorovati; nejzřetelnější stopy její z doby této nacházíme ve Vormsu a Špýru a sice opět ve Vormsu dříve než ve Špýru.

Od prvního totiž povstání měšťanů vormských proti biskupovi v prosinci roku 1073 zůstal Vorms středem všech válečných předsevzetí Jindřicha IV. Skoro 4 léta zůstal arcibiskup Adalbert vypovězen; jeho dvůr byl nyní sídlem královým. Roku 1076. bylo králi vydati město dle smlouvy triburské biskupovi; ale již r. 1077 po volbě Rudolfa Švábského vzbouřili se Vormští proti biskupovi opět a ten byl pak přinucen opustiti město zase na několik let. R. 1082 vrátil se sice, ale v brzce byl opět vypuzen.

V této tedy dlouhé době přestal býti skutkem Vorms městem biskupským a stal se téměř městem královským. V době zmatků válečných byli měšťané vormští často přinuceni utvořiti ze svého středu regiment městský, který by dbal o pořádek a bez-

pečnosť v městě, neboť král, ač často ve Vormsu meškal, nemohl se starati o věci podobné, jsa ode všech stran obklopen hlukem valečným. Nejváženější občané sestoupili se tedy často pod předsednictvím rychtáře neb jiného ouřadníka soudního a zasedali k soudům. Kdykoli pak toho okolnosti vyžadovaly, radili se též o opatřeních, jichž nutno bylo pro blaho a bezpečnosť města.

Nejváženější tito občané obce svobodné utvořili tedy první radu městskou. Rady této účastnili se ovšem též ministerialové biskupští, pokud totiž s královskou stranou šli za jedno. Král pak vida, že město stará se především o prospěchy jeho, uznal mlčky radu tuto za nejvyšší úřad městský. Rada městská hleděla ponenáhlu dostati do své moci všecky nitky správy městské a soustřediti je tak ve svých rukou. Tu počíná nová doba městům německým, která svého dokonání dochází v úplné samosprávě městské.

Naskytá se nám dále otázka, zda skutečně počátky rady této sahají do bouřlivých dob Jindřicha IV., či jsou-li snad původu staršího. Jest nám přisvědčiti poslední otázce. Při nynější radě městské jest jen to nové, že stojí samostatně oproti biskupu. Za starší doby v záležitostech městských tvořili radu biskupskou ministerialové, nyní však utvořena jest ze členů obce svobodné a ministerialů biskupských mocí událostí, které ji povznesly na první instanci městskou.

Jisto tedy jest, že tatáž rada městská, která objevuje se jakožto nejvyšší městský úřad za Jindřicha IV., stávala již dříve pod jménem consilia biskupského. Pokud biskupové ve svornosti žili s městy a o ně jako otcové se starali, bylo přirozeno, že k úřadě o důležitějších záležitostech městských byli vedle duchovních a ministerialů též příslušníci obce svobodné přibíráni. To jsou oni „meliores cives“ v listinách 12. století, o nichž není pochyby, že sahají též do století jedenáctého, pokud nebyl mír mezi biskupy a měšťany událostmi za Jindřicha IV. porušen. Z těchto měšťanů povstala během času rada městská.

Přirozený vývoj její byl asi následující: Ku všem záležitostem, které biskup nechtěl o své vůli prosaditi, byl povoláván nejvyšší úřadník městský, purkrabí nebo fojt; bylo-li třebá rady z měšťanstva, bylo to zajisté collegium, s kterým úřadník ten každodenně se stýkal, přísedící soudu totiž byli radou, s kterou dle potřeby se biskup radil. Soudí se tak z pozoruhodné okolnosti, že při soudním shromáždění též jiné věci byly vyřizovány.

Mimo to předsedával biskup na soudech, když se nejednalo o právu hrdelním, často sám, z čehož následuje, že toto consilium, které měl okolo sebe při soudech, zůstalo i pro jiné věci jeho poradním sborem.

Při tom ovšem nesmíme si mysliti, že takové biskupské consilium mělo již tehdáž nějakou pevnou organisaci, ono nebylo ničím jiným než soudem, kde byli shromážděni nejváženější měšťané a kněžstvo, bylo to „commune consilium clericorum et laicorum", v nímž radil se biskup, kdykoli se mu při některých záležitostech jednalo o to, aby jim zjednal souhlasu měšťanstva. Tak se během času ustálilo mínění, že při rozhodování o jistých věcech jest k tomu toto shromáždění kompetentní. To byl druhý krok při vývoji rady městské. Třetí krok konečné, kdy totiž z rady této stal se zárodek budoucí městské samosprávy, učiněn byl za bouřlivých dob Jindřicha IV.[1]).

Potud asi sahá vývoj rady městské před válkami křižáckými. Mínění, dle kterého Jindřicha IV. prý sám radu městskou v jednotlivých městech dosadil, nezakládá se na pravdě, neb by to zajisté bylo nějakým privilegiem potvrzeno. Též nedá se mysliti, že by takové privilegium v dobách bouřlivých se ztratilo — nedá se to mysliti proto, že na př. zachovalo se ve Vormsu privilegium již zmíněné z r. 1074, které obsahovalo osvobození od cel.

Listinná zmínka o radě městské v tomto městě

---

[1]) Heusler, 153 a násl.

pochází z r. 1106, ve Špýru z r. 1111, v ostatních městech vyskytuje se ovšem později.

Se změnou ve zřízení obecném, které vzalo, jak jsme viděli, událostmi za Jindřicha IV. šťastný obrat, souvisela přirozené i změna v poměrech obyvatelstva městského. Obyvatelstvo v této době můžeme rozděliti na dvě třídy, na duchovní a světské. Duchovní obyvatelstvo požívalo jako i dříve úplnou svobodu od placení daní; tím ovšem bylo měšťanstvo skráceno, a jeho snaha nesla se k tomu, aby duchovenstvo k placení daní přinutilo. Boj v té příčině nastalý byl velice prudký; rozřešení jeho spadá ovšem do století následujících.

Obyvatelstvo světské[1]) bylo zastoupeno třemi stavy.

Byli to ministerialové, patriciové a řemeslníci. Vyšší šlechta vystěhovala se z měst v té době, kdy moc županská počínala v městech ustupovati moci biskupské.

Ministerialové tvořili první třídu městskou i tehdy, když musili se děliti o správu městskou s patriciji; požívali část příjmů biskupských, neplatili žádných daní a nebyli městu zavázáni žádnými službami — ponenáhlu tvořila se z nich nižší šlechta. Když rada městská domohla se během času větší moci, tu i ministerialové byli ku placení daní donuceni.

Po ministerialech měli v městech největší důležitosti patriciové. Jsou to jednak rytíři, kteří nabyli v městech lén od světských neb duchovních pánů, za které konají služby dvorské a vojenské. Požívali všech předností, z jakých se rytíři tehdy těšili. Jednak jsou to příslušníci staré obce svobodné, kteří, rozmnoživše se během času přistěhovalými z venkova svobodníky, mají tu nemovitý majetek a provozují řemesla a obchod.

Třetí stav tvoří řemeslníci, kteří čím dále tím více vyprošťují se z neodvislosti od biskupa; v úplné neodvislosti od břemen dvorského práva vidíme je již v druhé polovici 12. století. Hlavní pákou, která

---

[1]) **Arnold, II. 180 a násl.**

vedla řemeslnictvo k blahobytu, byly cechy řemeslnické, jež počínají se tvořiti od té doby, kdy řemeslnictvo nabylo osobní svobody; dvorské spolky přechazejí tu ve svobodné cechy řemeslnické. Doba tvoření se jich saňá od konce 11. století do polovice 13. století.

Uprostřed ministerialů a patriciův stojí censualové, kteří vstupovali, jak jsme viděli, buď do řad ministerialův, aneb přidružili se k patriciům, aneb jakožto obchodníci a kramáři utvořili ve spolku s řemeslníky střední stav městský.

To, co jsme pravili o vývoji práv městských v Německu, platí, jak jsme již z předu podotkli, pouze o městech biskupských. Mluvili jsme toliko o městech biskupských z té příčiny, že právní vývoj městských jejich svobod byl vzorem pro všecka ostatní města, tedy hlavně pro města královská. Kdežto ve městech biskupských spatřujeme již v 11. století první stopy, které vedou ku samosprávě městské, v městech královských naproti tomu není viděti ani těch nejmenších známek, které by nám dávaly na jevo, že i tu ve zřízení městském nastal nějaký obrat.[1])

Královská města měla tytéž podmínky vývoje, průmysl totiž a obchod, jako města biskupská. Jona v 10. a 11. století nejsou klidna, i v nich jeví se za doby té rozkvět společenského života, obchodu a průmyslu. Jest to právě století jedenácté, ve kterém do měst královských hrnulo se z venkova svobodné obyvatelstvo, které utvořilo třídu měšťanskou. Dosavadní obyvatelstvo měst královských skládalo se totiž pouze z ministerialův královských a nesvobodných řemeslníků; svobodné obce tam nebylo. Z té příčiny nenacházíme v městech královských purkrabí nýbrž královské fojty. Zřízení měst královských té doby zůstalo nezměněno, neb chyběly tu ony pohnůtky, které obyvatelstvo měst biskupských nutily, aby chopili se zbraně ve prospěch věci královské. Byla to obava, aby nedostala se města tato v úplnou závislost od biskupa.

[1]) Heusler, 229 a násl.

Svrhnouti v královských městech povinnosti, kterými zavázáno bylo obyvatelstvo králi, bylo tehdáž nemožno, neboť nečinilo se ještě rozdílu mezi jměním královským a říšským. Proto celé hnutí za Jindřicha IV., které jímalo města biskupská, bylo městům královským cizím. Teprve v 12. století počali obyvatelé měst královských dospívati k tomu náhledu, že král jest toliko jejich nejvyšším lenním pánem, že by tedy bylo spravedlivo, aby i jejich města byla zastoupena ve správě městské vedle úřadníků královských též členy z prostředka měšťanstva samého. Tedy biskupská města předcházela tu příkladem.

Podobně mělo se to s městy panskými, která zakládana byla teprvé v 11. století a brala za vzor svůj zřízení měst královských neb biskupských. — Při založení měst těchto nebylo úmyslem pánův, pojistiti sobě v městech svých největší část práv a uvésti tak města svá ve strnulost. Spíše šlo jim o to, aby při větší volnosti mohl obchod a průmysl rychle zkvétati. Při založení uděloval pán městům svým tolik svobod, kolik uděliti mohl, aniž bylo mu obávati se, že to bude v neprospěch jeho. Proto se vyvíjela města ta dle udaných poměrů; spor jejich s pány dál se vždy cestou právní.

Ku konci jest nám zmíniti se ještě o obyvatelstvu, jež spatřujeme v městech německých od počátku jich trvání. Jsou to Židé[1]), kteří tvořili tu obec v obci. Byli pokládáni v městech za nevolníky královské; poplatek, který musili králi za ochranu platiti, náležel nejprvé králi, pak přešel na biskupy, posléze i na města. Ve Vormsu vystavěli si synagogu r. 1034. O obci židovské z té doby není ničeho známo. Určitějších zpráv máme o Židech z konce 11. století ve městě Špýru. Zde biskup Rüdiger přijal několik rodin židovských do města a nadal je rozličnými výsadami, z nichž vysvítá, že Židé patřili k pojmu města. Praví týž biskup v privilegiu židovském z r. 1084: „Poněvadž ze Špýru chci učiniti

[1]) Arnold. I. 71 a násl.

skutečné město, domnívám se, že přijetím Židův vážnost města bude zvýšena.“ Týž biskup vykázal Židům část města, kterou si měli ohraditi, aby jisti byli před útoky. Za to měli platiti $3^1/_2$ libry špýrské mince.

Spory mezi Židy rovnal soudce židovský. Těžší přečiny soudil biskup neb jeho komorník, který odbýval třikrát do roka židovský soud. Ku strážím a ku stavění pevností byli povinni toliko v časti svého města. Při hájení města bylo jim však účastniti se s ostatními obyvateli. Mimo to potvrdil biskup Rüdiger Židům špýrským všecka práva, kterých požívali Židé v ostatních městech německých. Jindřich IV. potvrdil Židům špýrským privilegium z r. 1084 a vzal je pod svou zvláštní ochranu. Osvobodil je též od cel a dávek v celé říši, udělil jim kleit a právo, provozovati obchod ve všech stranách říše. Tyto a jiné svobody udělil Jindřich IV. Židům ovšem jen proto, aby měl z nich co největší užitek.

Právní toto stanovisko, kterého Židé v městech německých požívali, nemělo však velké ceny, neb pravou ochranu nemohl dáti Židům nikdo. Nejlépe ukázalo se to při početí válek křižáckých, kde byli Židé první obětí náboženského nadšení.

Válkami křižáckými nastal vývoji práv městských v Německu nový, netušený obrat. Mohutný rozkvět průmyslu a obchodu zvýšil jejich politickou váhu a ta opět blahodárně působila na rychlý vývoj svobod městských.